

SMRŤ AKO DÔVOD VZNIKU KVÁZIKONTRAKTU V PRAMEŇOCH RÍMSKEHO PRÁVA

DEATH AS A REASON FOR QUASI CONTRACT IN THE SOURCES OF ROMAN LAW

Michal Turošík¹

Abstrakt: Príspevok analyzuje, či a za akých podmienok mohla v rímskom práve smrť osoby vyvolať vznik záväzku z kvázikontraktu, najmä vo väzbe na povinnosť zabezpečiť pohreb (*actio funeraria*) a s ňou súvisiace náklady. Na základe exegézy primárnych prameňov a ich klasickej interpretácie v romanistickej literatúre ukazujeme, že rímske právo chápalo pohrebnú povinnosť ako *onus hereditatis*, ktoré predchádza dispozícii so zanechaným majetkom a je vymáhateľná na základe reštitučnej žaloby. Zvláštny dôraz sa kladie na právnu kvalifikáciu nároku, jeho limitáciu princípmi primeranosti a proporcionality ako aj na subjektívny aspekt konajúceho (*pietatis gratia*). Rímsky koncept je následne porovnaný s modernými súkromnoprávnymi úpravami (§ 1968 BGB; § 470 OZ; § 1717 OZ ČR), v ktorých povinnosť uhradiť primerané náklady na pohreb pretrváva ako právny inštitút chrániaci ľudskú dôstojnosť post mortem. Záverom konštatujeme, že smrť ako právna udalosť nespôsobovala len zánik právnej subjektivity, ale mohla vyvolať vznik záväzku z kvázikontraktu vo forme náhrady účelne vynaložených nákladov na dôstojný pohreb..

Kľúčové slová: rímske právo, európska právna kultúra, smrť, kvázikontrakt, žaloba

Abstract: The article examines whether, and under what conditions, a person's death in Roman law could trigger an obligation arising from a quasi-contract, in particular in connection with the duty to arrange a funeral (*actio funeraria*) and the related expenses. Based on an exegesis of the primary sources and their classical interpretation in Roman law scholarship we show that Roman law conceived the funeral duty as an *onus hereditatis* that precedes any disposition of the estate and is enforceable by a restitutionary action. Special attention is given to the legal characterisation of the claim, its moderation by principles of reasonableness and proportionality, and to the actor's subjective motive

¹ Katedra rímskeho a cirkevného práva, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave,
doi: 10.46282/bpf.2025.39

(*pietatis gratia*). The Roman concept is then compared with modern private-law regimes (e.g. § 1968 BGB; § 470 Slovak Civil Code; § 1717 Czech Civil Code), in which the duty to reimburse reasonable funeral costs persists as a means of protecting post-mortem human dignity, even without a direct praetorian action. We conclude that death, as a legal event, did not merely terminate legal personality but could give rise to a quasi-contractual obligation to reimburse expenses reasonably incurred for a dignified funeral.

Keywords: Roman law, European legal culture, quasi contract, claim

Úvod

V nasledujúcom príspevku sa budeme zaoberať otázkou za akých okolností mohla smrť v rímskom práve spôsobiť vznik kvázikontraktu. Ide teda o vznik žalovateľného záväzku, ktorý nevznikol protiprávne, ale ani na základe konsenzu. Rímska právna veda poznala niekoľko typov kvázikontraktov, medzi inými bezdôvodné obohatenie či bezpríkazné konanie *negotiorum gestio*. Našou úlohou bolo v predložennom článku na základe analýzy najmä primárnych prameňov konštatovať, či jeden z uvedených typov kvázikontraktu mohol vzniknúť ako následok smrti. Naše zistenia sa budú opierať nielen o výklad jednotlivých originálnych prameňov rímskeho práva, ale prirodzene aj o názory romanistov prezentované v sekundárnej literatúre, pričom záver tohto článku bude venovaný bazálnej komparácii s modernými právnymi poriadkami.

Smrť Rimania chápali nielen ako prirodzenú súčasť života², ale aj ako filozofickú či právnu kategóriu. Okrem zániku právnej subjektivity a z toho vyplývajúceho zániku postavenia zomrelého v právnych vzťahoch vyvolávala smrť povinnosti, ktoré zaväzovali tretie osoby. Jednou z uvedených povinností bola povinnosť zabezpečiť zomrelému pohreb. Rimania ho vnímali ako prostriedok, ktorý mal zabezpečiť zachovanie rovnováhy medzi živými a mŕtvymi. Už Seneca nabádal k tomu, aby človek meditoval o smrti. Malo ho to zbaviť sa pripútania k svetským veciam³. Cicero vo svojich tretích Tuscuských hovoroch dokonca zdôrazňuje, že *pietas* voči zosnulému patrí medzi základné povinnosti človeka.⁴ Podľa Schulza sa tak pohrebná

² Rimania v dôsledku častých vojen, nedostatočnej hygieny ale aj nízkej úrovne lekárskej vedy umierali pomerne často v relatívne nízkom veku. Smrť bola v uliciach Ríma skutočne prirodzenou súčasťou každodenného života. K tomu HARPER FATUM, K.: *Das Klima und der Untergang des Roemischen Reiches*. Muenchen, 2020, s. 109

³ Sen. epist. 26, 5. : „*Meditare mortem*“: qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, servire dedidicit; supra omnem potentiam est, certe extra omnem.

⁴ Cicero, *Tusculanae disputationes*, III, 27. Je však potrebné povedať, že právny poriadok, teda musel zabezpečiť, aby dôstojnosť človeka bola chránená. Naopak teda môžeme konštatovať, že rímske

povinnosť považovala nielen za historicko-právny fenomén, výhradne ako kategórie rímskeho práva, ale bude potrebné ju vnímať aj ako predchodcu moderného konceptu posmrtnej ochrany ľudskej dôstojnosti⁵.

Samozrejme ak v rímskom práve, pre ktoré je typické žalobno-právne myslenie, chceme detekovať záväznú povinnosť, je potrebné urobiť tak cez príslušnú žalobu, ktorú poskytovalo buď civilné alebo prétorské právo. Túto žalobu nám pramene ponúkajú ako dôsledok ochrany pohrebnej povinnosti. Ako sme už písali vyššie pohreb bol v Ríme vnímaný ako povinnosť voči zosnulému. Na to aby sme charakterizovali pohrebnú povinnosť a z nej vyplývajúci záväzok, je potrebné v prameňoch hľadať odpovede na konkrétne otázky, ktoré nám vymedzujú aj charakter jej právnej ochrany. V prvom rade je dôležité identifikovať, kto bol povinný zabezpečiť pohreb. Ten na koho sa totiž vzťahovala povinnosť zabezpečiť pohreb bol totiž ako nositeľ povinnosti pasívne legitimovaný v prípade jej nesplnenia.⁶ Samozrejme je dôležité neopomenúť, že okruh tých, ktorých viazala pohrebná povinnosť mohol byť širší. Druhou otázkou, ktorá je prirodzene naviazaná na prvú otázku je to, kto je povinný uhradiť náklady na pohreb. Samozrejme aj v tomto prípade je dôležité identifikovať okruh osôb, na ktoré sa môže vzťahovať táto povinnosť, pričom je nevyhnutné uviesť za pomoci prameňov aj to, či osoba povinná uhradiť náklady na pohreb je totožná s tým, kto je povinný pohreb obstaráť. Aj povinnosť uhradiť náklady na pohreb však môže byť limitovaná rozsahom určených a vynaložených nákladov. Tieto dve kategórie sa môžu líšiť a v prameňoch je možné identifikovať, aké náklady si môže ten ktorý pohreb obstaral vymáhať u povinného. Podľa Kunkela je totiž zrejmé, že smrť a zachovanie posmrtnej dôstojnosti zomrelého by inému nemala slúžiť na obohatenie a naopak mala by byť iba prostriedkom dôstojnej starostlivosti *post mortem*⁷. Obe vyššie položené otázky je nutné doplniť podpornou treťou otázkou, pomocou ktorej dôsledne analyzujeme pohrebnú povinnosť a z nej vyplývajúcu žalobu *actio funeraria*. Tá sa zaoberá možnosťou čo v prípade ak pozostalý nezanechal dostatočné množstvo majetku, aby to pokrylo náklady na pohreb. Samozrejme v takom prípade bolo dôležité sledovať, či takáto situácia automaticky znamenala, že zomrelý zostal bez dôstojného pohrebu alebo bolo povinnosťou rodiny či širšej komunity sa o takýchto jedincov postarať. Pohrebná povinnosť teda obsahovala množstvo samostatných otázok a aspektov, ktoré bolo

právo vnímalo pohrebnú povinnosť ako právo človeka na dôstojné zaobchádzanie aj po smrti. Tento princíp môžeme nájsť v kresťanskej teológii, ale aj v judikatúre európskeho súdu pre ľudské práva a dnes ho môžeme chápať ako ochranu ľudskej dôstojnosti *post mortem*.

⁵ SCHULTZ, Fritz.: Classical Roman Law. Oxford: Clarendon Press, 1951, s. 502-506

⁶ Ak v názve článku hovoríme o kvázikontrakte, pričom je zrejmé že v prípade pohrebnej povinnosti môže ísť iba o negotiorum gestio, identifikácia povinného pri zabezpečení pohrebu nám slúži aj na identifikáciu zainteresovaného v prípade bezpríkazného konania.

⁷ KUNKEL, Wolfgang: Römische Rechtsgeschichte. 2. Aufl. Köln: Böhlau, 1966, s. 97

nutné v rámci jej analýzy zodpovedať. Pramene nám v tomto smere ponúkajú isté portfólio fragmentov, pomocou ktorých je možné identifikovať čo všetko v sebe pohrebná povinnosť zahŕňala a či jej vyjadrením bol skutočne záväzok z kvázikontraktu. Žalobnou ochranou, ktorá slúžila na presadenie všetkých nárokov, ktoré s pohrebom súviseli bola žaloba *actio funeraria*. Táto žaloba bola považovaná za procesný prostriedok, v ktorom sa práva veda prelínala s filozofiou a chránila spoločenskú hodnotu, ktorá presahovala individuálne záujmy. Ako tvrdí Kaser pohrebná povinnosť bola chápaná nielen ako náboženský či morálny akt, ale aj ako právne záväzná povinnosť rodiny, resp. dedičov, s cieľom zabezpečiť, že zosnulý bude dôstojne pochovaný a že sa nezanechá nepochované telo⁸.

Uvedené teda jasne ukazuje, že smrť ako právna udalosť nebola v rímskom myslení redukovaná len na ukončenie právneho postavenia, ale bola aj spúšťačom záväzkov, ktoré mali svoj pôvod v morálnych, náboženských a neskôr aj právnych normách⁹.

Kto bol teda podľa prameňov povinný zabezpečiť rímsky pohreb?

Odpoveď na túto otázku môžeme nájsť v prameňoch a jej cieľom je v konečnom dôsledku vymedziť portfólio osôb, ktoré boli povinné postarať sa o dôstojnú rozlúčku so zosnulým tak, aby zostala zachovaná *pietas*. Ulpián nám v tomto smere ponúka vo fragmente D.11, 7, 12, 3 komentár k príslušnému ediktu, ktorý vysvetľuje účel pripustenia prétorskej žalobnej ochrany vo forme *actio funeraria*¹⁰. Podľa tohto fragmentu bolo významom najmä to, aby telá nezostávali nepochované a aby existovala motivácia vo forme preplatenia pohrebných nákladov pre tých, ktorí sa podujmú pohreb zabezpečiť. Dôležitý je v tomto smere ešte jeden aspekt *actio funeraria*. Ako je zrejmé z účelu žaloby, nešlo o žalobu penálnu, ktorá by mala slúžiť na potrestanie či sankcionovanie tých ktorí mali a nezabezpečili pohreb. Naopak išlo o žalobu *reipersekutórnu*, ktorá sa zameriavala na preplatenie vynaložených nákladov tým, ktorí ich na pohreb zomrelej osoby vynaložili. Z takéhoto charakteru žaloby teda vyplývajú dva dôležité výsledky. Ak by neexistovala takáto žaloba, mohol by sa narušiť spoločenský poriadok, keďže niektorí zosnulí by mohli ostať bez pohrebu.

⁸ čo by bolo v rímskej kultúre chápané ako výrazný prejav neúcty a narušenie spoločenského poriadku. K tomu pozri: KASER, Max: Das römische Privatrecht, München, 1971, s. 253

⁹ Tento prístup sa v mnohom prelína s moderným právnym konceptom ľudskej dôstojnosti, ktorá – aj po smrti – ostáva predmetom právnej ochrany. V kontinentálnych právnych systémoch dnes existuje implicitné presvedčenie, že človek má právo na dôstojné zaobchádzanie aj po smrti. Z tohto hľadiska sa môže *actio funeraria* chápať ako predchodca moderného záväzkového práva v oblasti pietnych povinností – a to nie len v technickom zmysle kvázikontraktu, ale aj ako výraz civilizačného konsenzu, že smrť neukončuje ľudskú hodnotu. K tomu pozri ZIMMERMANN, Reinhard: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford: OUP, 1996, s. 541

¹⁰ D.11, 7, 12, 3 Hoc edictum iusta ex causa propositum est, ut qui funeravit persequatur id quod impendit: sic enim fieri, ne insepulta corpora iacerent neve quis de alieno funeretur.

Zároveň ak by neexistovala, mnohí by mohli zostať bez odmeny a pohrebná povinnosť by stratila svoju záväznosť. Týmto spôsobom sa potvrdilo to, čo sme uvádzali už vyššie a to, že rímska spoločnosť si uvedomovala, že sociálna závažnosť pohrebných rituálov je tak enormná, že je nevyhnutné za jej adresáta považovať nielen konkrétnych jednotlivcov či rodiny ako uvedieme nižšie, ale jednalo sa o záležitosť celej komunity či dokonca rímskej obce. Napriek tomu však na základe fragmentov samozrejme dokážeme identifikovať koho povinnosť viazala v prvej línii. Elementárnym je v tomto smere fragment D. 11,7,12, 4¹¹. Tento text Ulpiána rieši otázku základnej povinnosti pohrebu a jej adresátov. Rímske právo vychádzalo z predstavy, že pochovanie tela je povinnosťou, ktorá úzko súvisí s dedičstvom a pietou voči zosnulému. Preto sa muselo jednoznačne určiť, kto nesie túto povinnosť, ak do úvahy prichádzalo viac možných povinných subjektov. Ak neexistovalo žiadne výslovné ustanovenie poručiť¹², zákon určil poradie osôb, ktoré boli povinné zabezpečiť pohreb v súlade s poriadkom dedičskej sukcesie:

- a) Heredes scripti – testamentárni dedičia.
- b) Heredes legitimi – zákonní dedičia podľa pokrvného princípu (cognati).
- c) Municipium alebo štát – ako ultimus heres, ak neexistoval žiaden iný nástupca⁴.

Tento systém sukcesie povinnosti reflektoval širšie poňatie dedičstva. Dedič nenadobúdala len majetok, ale aj povinnosti. A medzi nimi bola povinnosť zabezpečiť dôstojný pohreb prvotná. Pohreb bol považovaný za tzv. *onera hereditatis*, teda bremeno dedičstva, ktoré muselo byť splnené pred akoukoľvek inou dispozíciou s pozostalým majetkom¹³. Kto prijme dedičstvo, prijíma nielen majetok, ale aj povinnosti, ktoré k nemu patria (*cum onere hereditatis*). Pohreb je chápaný ako prvý a nevyhnutný výdavok z pozostalosti. Preto Ulpián hovorí, že povinnosť zabezpečiť pohreb patrí v prvom rade ustanoveným dedičom (heredes scripti). Čo však ak testament chýba, alebo zlyhá? Ak nie je žiadny testamentárny dedič (alebo ak sa nikto z určených dedičov nechce alebo nemôže dediť), povinnosť prechádza na tých ktorí nastupujú podľa zákona – teda legitímni dediči cognati (pokrvná rodina). Tým

¹¹ D. 11,7,12, 4 Funus autem eum facere oportet, quem decedens elegit: sed si non ille fecit, nullam esse huius rei poenam, nisi aliquid pro hoc emolumentum ei relictum est: tunc enim, si non parverit voluntati defuncti, ab hoc repellitur. sin autem de hac re defunctus non cavit, nec ulli delegatum id munus est, scriptos heredes ea res contingit: si nemo scriptus est, legitimos vel cognatos: quosque suo ordine quo succedunt.

¹² Favorizované bolo prirodzene v tomto smere elementárne právo, ktoré mohol jednotlivec využiť. Podľa neho pohreb má uskutočniť ten, koho si poručiť zvolil. Ak teda zosnulý výslovne ustanovil osobu, ktorá má pohreb zariadiť, právny poriadok to rešpektoval, len však za predpokladu, že jej za túto povinnosť zanechal aj primerané emolumentum, teda odmenu. Ak tak neurobil, a osoba túto povinnosť odmietla, nebola sankcionovaná.

¹³ JOERS, Paul, KUNKEL, Wolfgang, WENGER, Leopold: Römisches Recht. Berlin: Springer, 1960, s. 211

sa zabezpečuje, že povinnosť pohrebu nikdy „nepadne do prázdna“. Poradie dedičskej sukcesie sa teda rovná poradiu povinnosti zabezpečiť pohreb. Ulpian tým zdôrazňuje, že povinnosť sa riadi rovnakým poriadkom, akým sa nadobúda dedičstvo. To znamená, že najprv táto povinnosť zaväzuje blízkych príbuzných a ak nie sú vzdialenejších. A nakoniec (ak nikto neprijme dedičstvo) nastupuje obec alebo štát ako tzv. *ultimus heres*. Význam pre *actio funeraria* je v tomto prípade zrejmý. Ak túto povinnosť nesplní ten koho sa to týka a niekto iný zariadi pohreb, práve proti tejto osobe (dedičovi alebo právnomu nástupcovi) sa potom môže uplatniť *actio funeraria*. Uvedený fragment teda slúži nielen ako odpoveď na jednu z otázok, ktoré sme formulovali vyššie, ale najmä ako základná „mapa“ na určenie kto je žalovateľný. Osobitnú pozornosť si zasluhuje prípad, keď pohreb zariadi osoba, ktorá na to nebola právne povinná. Mohlo ísť napríklad o osoby ako sused, priateľ alebo niekto úplne cudzí konajúci z pohnútok súcitu (*pietatis gratia*). V takom prípade mohla byť táto osoba aktívne legitimovaná na podanie *actio funeraria* proti osobe, ktorá mala pohreb zabezpečiť (napr. dedičovi). To za predpokladu, že išlo o racionálne a primerané náklady. Ak by takáto osoba nemala úmysel vynaložené náklady vymáhať a čin vykonala z altruistických dôvodov, rímske právo to rešpektovalo a nárok podať žalobu nepriznalo v zmysle toho, čo uvádza fragment Digiest¹⁴. A teda výdavky nie sú nahradené, ak boli vynaložené z úcty, nie so zámerom ich vymáhať. Tento systém tak zabezpečoval, že zodpovednosť za pohreb nezaniká ani ak neexistuje testament, zákonní dedičia či príbuzní. V konečnom dôsledku preberá túto zodpovednosť štát alebo obec, čo poukazuje na skutočnosť, že dôstojný pohreb bol nielen súkromnou ale aj verejnou právnou povinnosťou¹⁵. Ide o prístup, ktorý je z hľadiska právneho vývoja výnimočne stabilný a pretrval až do súčasnosti.

Náklady na pohreb

Kým v prechádzajúcich riadkoch sme sa sústredili na to kto je povinný zabezpečiť pohreb, čím sme identifikovali jeho pasívnu legitimáciu v prípade, že túto povinnosť za neho splnil niekto iný. Teraz sa budeme venovať najmä rozsahu tejto povinnosti. Zaujímavým je v tomto smere fragment D.11, 7,1 ktorý hovorí o tom, že kto vynaloží niečo na účel pohrebu, považuje sa za toho, kto vstúpil od záväzku nie s dedičom ale so zosnulým¹⁶. Tento princíp zároveň zabezpečoval, aby náklady na pohreb boli

¹⁴ Sumptus non recipit, si pietatis gratia fecit, non hoc animo quasi recepturus sumptum

¹⁵ K tomu pozri: ARANGIO RUIZ, Vincenzo: Istituzioni di diritto romano. Napoli: Jovene, 1957, s. 176

¹⁶ D.11, 7,1 Qui propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur, non cum herede. Práve tento fragment nám môže pomôcť subsumovať zaradenie *actio funeraria* a záväzku, ktorý chráni pod kvázikotrakty. Oprávnený totiž „uzatvára“ záväzok priamo so zosnulým a výdavok pre pohreb sa považuje za záväzok voči nemu (a teda voči pozostalosti), nie priamo voči dedičovi. Princípom je, že výdavky sa neuplatňujú priamo voči dedičovi ako súkromnej osobe, ale voči majetku

považované za prioritné a boli preplatené ešte pred samotnou dispozíciou s dedičstvom. Ak teda bol pohreb zabezpečený inou osobou ako dedičom, ten musel rátať s tým, že sa oprávnené náklady vynaložené na jeho uskutočnenie odrátajú z celkového rozsahu dedičstva.

Samozrejme v tomto smere bola dôležitá otázka do akej miery mohli byť takéto náklady odčítané z celkovej sumy dedičstva. Pokiaľ sa jedná o výšku samotných nákladov, tá sa určovala tak, aby na jednej strane rešpektovala dôstojnosť zosnulého ale na druhej strane, aby neprekračovala jeho majetkové možnosti¹⁷. Preto pri použití *actio funeraria* bolo sudcovi priznané moderačné právo, aby tak mohol na základe okolností individuálneho prípadu posúdiť, či došlo alebo nedošlo k naplneniu primeranosti a proporcionality. Za týmto účelom sa v prvom rade museli zohľadňovať majetkové pomery zomrelej osoby. Tieto mali byť v priamej úmere k nákladom na zabezpečenie pohrebu. Ak totiž zomrelý pochádzal zo skromných pomerov, nebolo možné očakávať, že jeho pohreb bude honosný. Ale naopak aj náklady na pohreb museli byť skromné. Na druhej strane bolo potrebné zohľadniť spoločenské postavenie zomrelého. To v odôvodnených prípadoch, akými boli napríklad zástupcovia senátu alebo duchovenstva dovoľovalo usporiadanie nákladnejšieho pohrebu, avšak opäť s prihliadnutím na majetkové pomery, tak aby bola zachovaná zásada proporcionality. Takto prichádzalo k rozumnému vyváženiu medzi právom na náhradu a rovnosťou (aby pozostalí neboli neúmerne zaťažení). Zaujímavým faktom je, že rímske právo v tomto smere zohľadňovalo aj úmysel, teda vôľový (subjektívny) aspekt konania toho kto sa podujal zabezpečiť pohreb. Ako totiž vyplýva z fragmentu D.11, 7,14, 7, ak sa totiž niekto podujal vynaložiť náklady na zabezpečenie pohrebu z piete a čistej úcty k zomrelému, v takom prípade sa naplnenie tohto úmyslu považovalo za dostatočnú saturáciu či kompenzáciu jeho peňažnej straty a *actio funeraria* sa mu nepriznávala¹⁸. Rímske právo tak dokázalo aj v takej citlivej otázke

pozostalosti. Toto zároveň chráni dedičov pred tým, že by boli sťažené osobnými nárokmi mimo dedičského procesu a nad rámec dedičských aktív.

¹⁷ D. 11.7.12.5 *Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus vel dignitate defuncti*. Náklady na pohreb sa určujú podľa majetkových možností a dôstojnosti zosnulého. Tak ako bolo potrebné zabezpečiť, aby každý mohol mať dôstojný pohreb, rovnako však bolo potrebné zaistiť, aby sa uskutočnenie pohrebných obradov nestalo prostriedkom na obohatenie sa na úkor dedičov

¹⁸ D. 11, 7, 14, 7 *Sed interdum is, qui sumptum in funus fecit, sumptum non recipit, si pietatis gratia fecit, non hoc animo quasi recepturus sumptum quem fecit: et ita imperator noster rescipit. igitur aestimandum erit arbitro et perpendendum, quo animo sumptus factus sit, utrum negotium quis vel defuncti vel heredis gerit vel ipsius humanitatis, an vero misericordiae vel pietati tribuens vel affectioni.*

ako je rozlúčka so zomrelým jedincom nájst' vyváženie či rovnováhu medzi spravodlivosťou, ekonomickou záťažou ale aj pietou voči zosnulému¹⁹.

Charakter žaloby a procesnoprávne aspekty

Pohrebna žaloba *actio funeraria* tak bola podľa nášho názoru jednou z najzaujímavejších žalôb rímskeho práva, nakoľko v sebe sofistikovane kumulovala viacero kritérií, ktoré boli formulované tak, aby nedošlo k narušeniu, ale naopak zachovaniu rovnováhy medzi *pietas*, účelnosťou a proporcionalitou²⁰. Za týmto účelom zohľadňovala na jednej strane objektívne kritériá akými boli majetok a spoločenské postavenie zomrelého. Pre jej uplatnenie bol zásadný aj subjektívny aspekt konajúceho a dôležitým tu bol nielen prejav vôle, ale aj samotná vnútorná vôľa pri posudzovaní pohnútok, ktoré motivovali konajúceho aby sa podujal zosnulému zabezpečiť pohreb. Nemenej dôležitý bol aj jej všeobecný význam, ktorý spočíval nielen v ochrane dôstojnosti jednotlivca post mortem, ale aj v ochrane verejného záujmu a spoločenského poriadku. V tomto smere je dôležité neopomenúť fakt, že ak osoba zomrela bez majetku *actio funeraria* bola koncipovaná tak, že mohla byť smerovaná aj voči *municipiu*, ktoré malo podľa zvykového práva povinnosť zabezpečiť aspoň základný pohreb²¹.

Pokiaľ sa jedná o procesnoprávne aspekty pohrebnej žaloby, išlo o žalobu reipersekutórnu. *Actio funeraria* nemala penálnu povahu. Jej účelom nebolo sakcionovať resp. trestať toho, kto si nesplnil povinnosť zaobstarať pohreb zosnulému. Bola to žaloba reštitučná, ktorej účel bolo navrátiť primerané náklady tomu, kto sa podujal zabezpečiť patričnú a dôstojnú rozlúčku zomrelému. Mala teda kompenzačný charakter, ktorý bol poznačený zásadou proporcionality o ktorej sme pojednávali už vyššie. Zároveň išlo o prétorskú žalobu, teda inštitút *ius honorarium*²². Prétor touto žalobou poskytoval právnu ochranu osobám, ktoré konali bez zmluvného záväzku vo vzťahu k zomrelému alebo pozostalým dedičom. Konali však v ich záujme a obstarali ich záležitosti, navyše so významným spoločenským záujmom, a preto bolo dôležité poskytnúť im príslušnú žalobnú ochranu. *Actio*

¹⁹ Na druhej strane niektorí autori túto situáciu pripisujú aj osobným vzťahom, alebo tzv. ekonómii priateľstva, ktorá bola badateľná najmä vo vyšších vrstvách rímskej spoločnosti. K tomu pozri: VERBOVEN, K.: The economy of friends. Economic aspects of amicitia and patronage in late republic, Brussel, 2022 s. 227

²⁰ K tomu pozri: SCHNEIDER, K.A. : Die allgemein subsidiären Klagen des roemischen Rechts, 1834, s. 507

²¹ Rovnako naopak municipium mohlo byť aktívne legitimované v prípade, že existovalo dedičstvo, ale dedičia a rovnako ani nikto iný pohreb nezabezpečil a jeho organizácia tak zostala bezdôvodne na pleciach municipia

²² K tomu pozri: KASER, Max.: Ius honorarium und ius civile, ZRG RA 101, 1984, s. 37

funeraria bola žalobou *in factum*²³. Jej podstata bola založená na posúdení konkrétneho skutkového stavu individuálneho prípadu, čo okrem iného dávalo sudcovi možnosť, aby vo svojom rozhodnutí moderoval výšku požadovaných nákladov na základe účelnosti, proporcionality a tým aj celkovej oprávnenosti. Žaloba tak zohľadňovala primeranosť nákladov, ktoré nemohli prirodzene zahŕňať povinnosť reštituovať luxusné náklady a sudca tak mohol požadovanú sumu znížiť, upraviť alebo úplne zamietnuť. Rímske právo sa tu prejavuje ako nesmierne racionálne, nakoľko sa usiluje o vyváženie reálnej potreby kompenzovať výdavky a ochrany dediča pred neprimeranými nárokmi, ktoré by mohli viesť k bezdôvodnému obohateniu žalobcu. Ako uvádza Zimmermann, práve tieto žaloby ukazujú, ako rímski právnici „premostili rozdiel medzi formálnou právnou doktrínou a sociálnou spravodlivosťou“²⁴.

Z procesného hľadiska je zaujímavá aj skutočnosť, že *actio funeraria* mohla byť podaná aj v prípade, že právne vzťahy medzi poručiteľom a žalobcom nikdy predtým neexistovali. Nebol medzi nimi kontrakt, záväzok, ani zmluva. Napriek tomu prétor uznal právo žalobcu na náhradu, ak bola činnosť vykonaná *ex bono et aequo*, teda „podľa dobra a spravodlivosti“. Tento aspekt zaraďuje *actio funeraria* medzi klasické kvázikontrakty, konkrétne medzi *obligationes quasi ex contractu*, ktoré vznikli bez skutočného konsenzu, ale s právnym účinkom²⁵. Ako zdôrazňuje F. Schulz, kvázikontrakty boli vyjadrením praktickej rovnováhy medzi formalizmom civilného práva a morálnymi princípmi každodenného života. *Actio funeraria* tak podľa neho ukazuje, ako sa z altruistického konania, ktoré nemalo právny základ stáva právne relevantná obligácia²⁶. *Actio funeraria* sa často prirovnáva k inštitútu *negotiorum gestio*, teda obstaraniu cudzích záležitostí bez príkazu. Ako uvádza Deppenkemper v oboch prípadoch ide o situáciu, v ktorej niekto koná vo veciach iného subjektu, bez jeho poverenia. No tak, aby mu tým nepoškodil ale pomohol²⁷. V prípade pohrebu ide o organizovanie obradov a zabezpečenie výdavkov, čo sú úkony, ktoré by za normálnych okolností vykonával dedič²⁸.

²³ Takto koncipovaná žaloba je podľa názoru niektorých autorov staršieho dáta a pochádza z 2. storočia p.n.l. vychádzajúc práve zo žaloby prislúchajúcej k *negotiorum gestio*. K tomu pozri: SEILER, H.H.: *Der Tatbestand der negotiorum gestio*, Koeln, 1968, s. 314

²⁴ ZIMMERMANN, Reinhard: *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: OUP, 1996, s. 542

²⁵ K tomu pozri: PARTSCH, J.: *Negotiorum gestio*, Heidelberg, 1913, s. 37

²⁶ SCHULTZ, Fritz.: *Classical Roman Law*. Oxford: Clarendon Press, 1951, s. 503

²⁷ DEPPENKEMPER G.: *Negotiorum gestio – Geschäftsfuehrung ohne Auftrag*, 2. Bnd, Osbnabrueck 2014, s. 211

²⁸ Rozdiel spočíva v tom, že pri *negotiorum gestio* sa vyžaduje, aby žalobca konal v záujme žijúcej osoby, zatiaľ čo pri *actio funeraria* ide o záujem zosnulého a jeho pozostalosti. Rímske právo však túto výnimku akceptovalo, a to najmä preto, že pohreb bol chápaný ako nutnosť spojená s pietou a spoločenským poriadkom.

Záver

Ako je všeobecne známe aj po rozpade Rímskej ríše boli jednotlivé inštitúty rímskeho práva zachované a stali sa súčasťou neskorších právnych poriadkov, pričom mnohé pretrvali až po dnešnú dobu. Pohrebná žaloba *actio funeraria* a jej význam sa prejavil najmä v zachovaní povinnosti postarať sa o dôstojný pohreb. Aj keď sa samozrejme žaloba nezachovala ako prétorský prostriedok právnej ochrany, jej filozofická a materiálna podstata pretrvala. Kánonické právo uznávalo, že povinnosť postarať sa o pohreb je záväzkom každého veriaceho, ale aj cirkvi ako takej. V Gratiánových dekrétach sa dokonca spomína, že podobne ako tomu bolo v Ríme, ak nie je možné aby zabezpečila pochovanie zosnulého jeho rodina, musí tak urobiť dedič alebo obec. Príbuznosť s rímskym právom dokladá v neskoršom období Accursius, ktorý zdôrazňoval, že pohrebná povinnosť dedičov má absolútnu prioritu pred ich majetkovým záujmom. Pohrebná povinnosť je prítomná aj v súčasnosti v moderných kodifikáciách. Slovenské právo (§ 470 OZ)²⁹ a české právo (§ 1717 OZ)³⁰ ukladá povinnosť uhradiť primerané náklady. Podobné pravidlo existuje v nemeckom práve aj vo francúzskom Code civil. Rozdiely medzi jednotlivými právnymi poriadkami sú najmä v rozsahu, v akom sa posudzuje primeranosť nákladov a v tom, kto má žalobné oprávnenie. Moderné úpravy ukazujú, že rímsky princíp sa nestratil ale adaptoval sa na nové spoločenské podmienky. Aj keď neexistuje priama žaloba typu *actio funeraria*, princíp, že spoločnosť musí zabezpečiť dôstojný pohreb je univerzálny a pretrváva dodnes.

Zoznam bibliografických odkazov

1. ARANGIO RUIZ, Vincenzo: Istituzioni di diritto romano. Napoli: Jovene, 1957, 608 s., ISBN: 8824305105
2. DEPPENKEMPER Guenther.: Negotiorum gestio – Geschäftsfuehrung ohe Auftrag, 2. Bnd, Osbnabrueck 2014, ISBN: 978-3-8471-0293-9
3. HARPER FATUM, Kyle.: Das Klima und der Untergang des Roemischen Reiches. Muenchen, 2020, ISBN 9783406749339
4. JOERS, Paul, KUNKEL, Wolfgang, WENGER, Leopold: Römisches Recht. Berlin: Springer, 1960, 626 s., ISBN: 978-3-540-16866
5. KASER, Max.: Ius honorarium und ius civile, SRG RA 101, 1984
6. KASER, Max: Das römische Privatrecht, München, 1971, ISBN: 978-3-406-01406-2

²⁹ Dedič zodpovedá do výšky ceny nadobudnutého dedičstva za primerané náklady spojené s pohrebom poručiteľa a za poručiteľove dlhy, ktoré na neho prešli poručiteľovou smrťou.

³⁰ Nabyvatel však zciziteli nahradí, čo ten vynaložil ze svého k nastoupení dědictví nebo na pozůstalost, a pokud si strany neujednaly něco jiného, i náklady zůstavitelova pohřbu a opatření pohřebišť.

7. PARTSCH, Josef.: *Negotiorum gestio*, Heidelberg, 1913
8. SEILER, Hans, Hermann.: *Der Tatbestand der negotiorum gestio*, Koeln, 1968, 348 s., ISBN 2748-4025
9. SCHNEIDER, Karl.Albert. : *Die allgemein subsidiären Klagen des roemischen Rechts*, 1834
10. SCHULTZ, Fritz.: *Classical Roman Law*. Oxford: Clarendon Press, 1951, 650 s., ISBN: 100198251378,
11. VERBOVEN, K.: *The economy of friends. Economic aspects of amicitia and patronage in late republic*, Brussel, 2022, 399 s., ISBN-10, 2870312105
12. ZIMMERMANN, Reinhard: *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: OUP, 1996, 1241 s., ISBN: 9780198764267

Pramene práva:

D.11, 7, 12, 3
D. 11,7,12, 4
D.11, 7,1
D. 11.7.12.5
D. 11, 7, 14, 7

Kontaktné údaje:

prof. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.
Katedra rímskeho a cirkevného práva
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave